СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОХОРОНА» І «ЗАХИСТ» У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

Віра Миколаївна КАЛУШКА,

здобувач Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»
https://orcid.org/0009-0007-1759-721X

У загальному під категорією «охороняти» науковці розуміють: «оберігати від небезпеки кого; що-небудь, забезпечувати від загрози нападу, замаху і т. ін.; стояти на варті біля кого, чого-небудь; вартувати, стерегти; оберігати від руйнування, знищення, завдання шкоди і т. ін.; захищати від чого-небудь» [1, с. 15]. У словнику слово «захист» вживається в двох значеннях: «як дія за значенням захищати, захистити і захищатися, захиститися, а також розшифровується як заступництво, охорона, підтримка» [2].

Як відомо, регулятивна й охоронна – це основні функції права, з їх допомогою воно захищає права і свободи громадян. Співвідношення питання адміністративно-правової охорони і захисту є актуальними у наш час, проте науковці не знайшли поки що єдиного консенсусу відносно їх співрозмірності.

Як вважає О. М. Правоторова, «адміністративно-правова охорона є ширшим поняттям та включає в себе категорію адміністративно-правового захисту. Ми погоджуємося з тими вченими, які констатують у своїх творах, що термін «охорона» використовується як загальне правове явище, яке включає захист» [3, с. 76].

У працях В. Назаров зазначає, що «поняття «охорона» і «захист» перебувають у одній площині, оскільки мають єдиний критерій виміру – права та свободи людини і громадянина» [4].

Отже, охорона прав громадян полягає не лише в їх захисті від можливих порушень, проте й у забезпеченні умов і засобів для фактичного користування ними кожним громадянином. Під категорією «охорона» він розуміє як охорону, так і захист прав і свобод.

Науковці також зазначають, що «поняття «охорона» та «захист» поєднані і пов'язані. Проте, охорону прав вони розглядають як діяльність, яка спрямована на усунення перешкод в реалізації прав і обов'язків, на боротьбу із невиконанням обов'язків і зловживанням правами, на профілактику й попередження порушень прав та обов'язків, а захист пов'язує із невиконанням обов'язку або зловживанням правом і виникненням перешкод для їх здійснення чи існуванням суперечки про наявність самого права або обов'язку» [3, с. 77].

З метою узгодження національного вітчизняного законодавства з вимогами світового товариства, є «потреба вживати слова «захист» , «охорона» в одному розумінні, «їх розділяючи лише із метою адміністративно-правової охорони: «захист (охорона) у найвищому розумінні («protection in a very narrow sense»); захист (охорона) у вузькому розумінні («protection in the

© Калушка В. М., 2022

narrow sense»); захист (охорона) у широкому розумінні («protection in the broadest sense»)» [4].

Отож, адміністративно-правова охорона, насамперед, це інститут адміністративного права, який складається із однорідних норм права, вплив яких спрямовано для попередження правопорушень (в тому числі для профілактики злочинів) і відновлення порушених прав та законних інтересів юридичних і фізичних осіб, які здійснюються, з використанням адміністративного інструментарію – форм діяльності адміністрації, також засобів адміністративного примусу і процедур.

Захист державної мови - це один із напрямів правового регулювання мовних відносин, що застосовується заінтересованим суб'єктом у межах його правосуб'єктності, як правило, в разі порушення прав і свобод титульної нації у сфері мовного питання. Фактично інструменти захисту застосовуються коли правові засади використання мови недостатньо чіткі або ж мають відповідні прогалини, що сприяють правовій невизначеності та неоднозначності.

Наведене вище не означає, що в чинному законодавстві України взагалі відсутні спеціальні механізми захисту української мови як державної. Адже держава, маючи обов'язок захисту власної мови, передбачає у законодавстві відповідні механізми із реалізації захисної функції у мовній сфері.

Уповноважений із захисту державної мови є досить новою інституцією, діяльність якої безпосередньо спрямована на захист мовних прав та інтересів кожного і належне функціонування єдиної державної - української мови. Мовний омбудсмен згідно Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» сприяє застосуванню української мови в усіх сферах суспільного життя, що перебачені Законом та на усій території України. Уповноважений - це посадова особа, що призначається Кабінетом Міністрів на 5 років і здійснює власну діяльність незалежно від інших посадових осіб та державних органів.

З метою ефективного виконання завдань визначених Законом, Уповноваженому надається низка повноважень:

- розгляд скарг громадян щодо порушення їх прав у сфері застосування державної мови;
- забезпечення моніторингу за дотриманням норм законодавства про державну мову;
- проведення заходів, що стосуються державного контролю;
- надання органам влади, місцевого самоврядування висновків і рекомендацій у сфері застосування державної мови у їхній діяльності;
- вжиття заходів реагування відносно відповідних суб'єктів, зокрема застосування санкцій, визначених законодавством тощо.

Як бачимо, повноваження мовного омбудсмена, передбачені законом, гарантують достатні правові механізми його впливу на поведінку учасників мовних відносин та дозволяє Уповноваженому виконувати власні завдання із захисту української мови як державної з урахуванням специфіки зазначених відносин і форм мовної комунікації.

© Калушка В. М., 2022

Удосконалення й узгодження діяльності Уповноваженого першочергово потребує: надання Уповноваженому статусу державного службовця; розширення гарантій незалежності Уповноваженого; узгодження діяльності його з іншими суб'єктами і формами захисту української мови; деталізації порядку та механізму реалізації ним повноважень; затвердження Порядку здійснення мовної експертизи; надання можливості поновлення пропущеного із поважних причин строку подання скарги до мовного омбудсмена; прив'язки завершення контрольних заходів мовного омбудсмена до направлення ним подань, висновків і рекомендацій; скорочення строку надання витребуваних документів та інформації, закріплення видів і процедури застосування стягнень у разі їх повторного ненадання тощо.

З огляду на сучасні реалії, коли українську мову в державі використовує менша частина суспільства, охоронна функція державної мови повинна підкріплюватися і розкриватися і в інших законах, підзаконних актах, прийнятих задля деталізації та реалізації закону про мову. Зокрема, можна передбачити прийняття Закону України «Про використання державної мови в освіті, науці та культурі» та видання наказу Міністерства юстиції України «Про заходи щодо забезпечення вивчення державної мови працівниками суду та нотаріату». З іншого боку, треба бути надзвичайно обережними у прийнятті законодавства щодо мовної політики задля уникнення бюрократизації та зайвих, непотрібних правових актів. Тому юридична техніка таких правових актів має бути чіткою, стислою та конкретною.

Список використаних джерел:

1. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укл. : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Вид-во «Аконіт», 2003. Т. 3 : ОБЕ-РОБ. 927 с.
2. Тлумачення, значення слова «захист». Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: http://sum.in.ua/s/zakhyst
3. Правоторова О.М. Адміністративно-правова охорона: сучасні юрис-лінгвістичні аспекти. *Право і суспільство.* 2019. № 5. частина 2. С. 70-78.
4. Назаров В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні. *Форум права.* 2009. № 1. С. 385-391.

© Калушка В. М., 2022